

T A B S A

REVISTĂ DE CULTURĂ ȘI SPIRITUALITATE ROMÂNEASCĂ

ANUL XIII, NR. 11

NOIEMBRIE 2019

ÎN ACEST NUMĂR

MIHAI-D. GRIGORE

VASILE ROJNEAC

GABRIEL NOJE

BORIS BUZILĂ

DAN CIACHIR

RĂZVAN IONESCU

IOAN ST. LAZĂR

LAURA-CORINA

SORIN COSMA

ALEXANDRU IONIȚĂ

MAXIM MORARIU

MIRCEA-GHEORGHE ABRUDAN

ETAPE ÎN CERCETAREA VIEȚII ȘI OPEREI SFÂNTULUI ANTIM IVIREANUL ȘI CONTRIBUȚIA RECENTĂ A ARHIM. MIHAIL STANCIU

IOAN ST. LAZĂR

O prezentare actuală a vieții și activității Sfântului Antim Ivireanul, în contextul unor importante descoperiri recente privitoare la existența sa dinaintea de a veni în Țara Românească, precum și la perenitatea operei sale (prin difuzare, retipărire sau copiere în manuscrise), implică inerent, pentru evaluare, comparația cu ce s-a scris de mai bine de 130 de ani de când, prin publicarea *Didahiilor* sale (în anii 1886-1888, în două ediții diferite), personalitatea și activitatea sa, datorită caracterului lor excepțional, au devenit o temă de mare interes în cultura și spiritualitatea românească; totodată, o incursiune, cât de succintă, în etapele cunoașterii și receptării sale implică și o integrare și interpretare echilibrată a documentelor certe descoperite în ultimii ani, care fac mai multă lumină în privința originii și formării sale intelectuale și artistice, a traseului vieții prin mai multe medii și culturi până a venit în Valahia brâncoveană, a locului unde și-a însușit tehnica și arta tiparului și alte probleme care au frământat cercetătorii clar-obscurului în care, din discreție și smerenie, și-a învăluit existența acest ivirean care ni s-a împământat, rămânând în inima neamului. Marele tipograf, cărturar și ierarh care l-a secondat pe domnitorul Constantin Brâncoveanu în realizarea programului de ridicare culturală a românilor de pretutindeni și de întărire a Ortodoxiei în fața agresivului prozelitism protestant și catolic al vremii, îndeosebi asupra românilor din Transilvania, mitropolitul care, ca și domnitorul său, a primit cununa muceniciei din partea stăpânilor politici și militari otomani, nu a fost preocupat să lase mărturie despre sine, socotindu-și destinul în seama „purtării de grijă dumnezeiești” și dedicându-se, „cu sudoarea frunții”, activităților spre binele spiritual obștesc al țării adoptive; astfel, ca străin care și-a exercitat, cu înaltă conștiință de umanist creștin, misiunea culturală și pe cea pastorală asumată și care a luptat până la jertfă pentru binele neamului și al Bisericii românești, el a rămas, prin veacuri, în memoria și evlavia poporului nostru, care, încă din timpul vieții, i-a resimțit aura sfințeniei.

ETAPELE BIO-BIBLIOGRAFICE, CU REFERINȚELE LOR

A devenit, așadar, firesc ca, datorită sărăciei de mărturii personale despre existența lui, în afară de precizarea că este „din Ivir”, „din Iberia/Iveria” georgiană, deci „ivirean” și că a fost „rob în tinerețe” (la turci), cercetarea să ajungă, prin numeroase ipoteze și supoziții, mai mult sau mai puțin confirmate, să furnizeze documente reale și interpretări pertinente, care susțin prezența lui în mentalul popular, fiind deopotrivă argumente specifice pentru canonizarea realizată de curând, în 1992, și repere pentru cultul său. Ca atare, se pot identifica, în mare, trei etape importante ale acestui proces documental și interpretativ, desfășurat, de fiecare dată, în condiții istorice, politice și culturale conjuncturale care l-au amprentat.

O **primă etapă** ar trebui considerată perioada **1886** (când se tipărește prima ediție a *Didahiilor*) – **1916** (când se împlinesc 200 de ani de la uciderea mișelească a mitropolitului și când, credem noi, România, intrând în prima conflagrație mondială, resimțea nevoia de a apela la marile modele de eroism și jertfă pentru neam, între care și modelul lui); a fost, atunci, o primă încercare de canonizare, care, însă, nu a reușit, din pricină că, precipitându-se evenimentele grave ale războiului, nu s-au făcut demersurile necesare pentru ridicarea caterisirii (nedrepte) din 1716, proferate de Patriarhia ecumenică la cererea expresă a domnitorului fanariot Nicolae Mavrocordat, cel care a instrumentat condamnarea și execuția marelui ierarh al românilor. În această primă perioadă, cercetarea științifică umanistă de la noi a înregistrat o primă mare izbândă prin elaborarea și tipărirea monumentalei lucrări *Bibliografia Românească Veche*, realizată, sub egida Academiei Române, de către cărturarii Ion Bianu și Nerva Hodoș; aici s-au prezentat, pentru prima dată, majoritatea tipăriturilor lui Antim Ivireanul, chiar și adnotate, remarcându-se anvergura și calitatea contribuției mitropolitului la devenirea culturii românești și a spiritualității ortodoxe din vremea lui și din posteritate – fapt recunoscut și de către cercetători străini precum Émile Picot, în 1886, sau Émile Legrand, în 1894. La reușita, parțială, a acestei prime perioade, respectiv, la furnizarea materialului documentar și interpretativ despre Antim Ivireanul pentru opera capitală de bibliografie românească veche adnotată au contribuit, pornind de la consemnările lui Timotei Cipariu sau Al. I. Odobescu, lucrările semnate de importanții cercetători antimieni, clerici și mireni, precum (în ordine alfabetică): I. Bădulescu, Ion Bianu, Ștefan Dinulescu, Nicolae Dobrescu, Ghenadie Enăceanu, Constantin Erbiceanu, N. A. Gheorghiu, Atanasie Mironescu, Gheorghe I. Sbiera, Melhisedec Ștefănescu ș.a.

Continuatori ai acestora, într-o perioadă interbelică ce ar putea fi considerată *de tranziție* către a doua etapă, sunt marii profesori, autori de istorii ale literaturii române vechi și cercetători ai spiritualității românești, Sextil Pușcariu, Nicolae Cartoian, Ștefan Ciobanu, Nicolae Iorga și, într-un final, G. Călinescu, cărora li s-au adăugat, cu contribuții punctuale, Ștefan Berechet, Teodor Cerbuleț, Nicolae Chițescu, Dan Simonescu ș.a.

Cea de **a doua etapă** importantă a cercetării antimologice este din răstimpul anilor **1950 – 1955/1956 – 1966**, când Biserica Ortodoxă Română, în chiar condițiile opresiunii comuniste, a realizat primele sale canonizări (în 1955), între care era, din nou, propusă, aceea a Sfântului Antim Ivireanul, dar anularea nedreptei caterisirii din 1716 a obținut-o Patriarhul Justinian abia în anul 1966, la 250 de ani de la moartea martirică a mitropolitului Ungrovlahiei; de atunci, însă, începând perioada ceaușistă, nu a mai fost posibil un alt demers de canonizare. În răstimpul acestei etape, meritul principal pentru eforturile cercetării în domeniul antimologiei revine Patriarhului Justinian care a încurajat și patronat, în primul rând, în lumea Bisericii dar și în lumea laică, adevărate „campanii” în anii 1956 și 1966, acestea

ducând la elaborarea unor studii capitale privind viața și opera lui Antim Ivireanul, dintre care la loc de frunte se situează edițiile critice din 1962 și 1972 realizate de către dl. Gabriel Ștrempel, bibliotecarul șef al Academiei Române. Impresionant este, de asemenea, numărul cercetătorilor de primă linie care s-au preocupat de elucidarea și interpretarea multor aspecte legate de biografie, dar, mai ales, de complexa operă eclezială, literară și artistică a tipografului, cărturarului și ierarhului exemplar care a fost Sfântul Antim Ivireanul; între acești mulți cercetători de seamă, autori de monografii ori de studii parțiale, publicate în volume colective sau în publicații periodice, consemnăm (în aceeași ordine neutră) pe: Radu Albala, Dumitru Belu, Damian Bogdan, Teodor Bogodae, Virgil Brătulescu, Mihai Bulacu, T. G. Bulat, Virgil Căndea, I. C. Chițimia, Al. I. Ciurea, Gabriel Cocora, Emanuel Copăcianu, Virgil Drăghiceanu, Alexandru Elian, Dumitru Găină, Ilie Georgescu, I. Ionescu, Gabriel Istrate, Iorga D. Ivan, Stelian Izvoranu, Gheorghe Moisescu, Virgil Molin, Ion Sava Nanu, Mircea Păcurariu, Mihail-Gabriel Popescu, Teodor M. Popescu, Ion Rămureanu, Aurelian Sacerdoțeanu, Emanoil Em. Săvoiu, Dan Simonescu, Vlad Sofron, Nicolae Șerbănescu, la care trebuie adăugat, din Italia, profesorul Mario Ruffini, bun cunoscător (de la fața locului) al culturii și spiritualității românești.

Acești autori au făcut din aprofundarea vieții și a operei Sfântului Antim Ivireanul un „șantier deschis”, pe care noi descoperiri și noi interpretări în completare au reușit să le propună, în răstimpul perioadei până la anul 1989, o nouă generație de cercetători valoroși, incluzând pe: Dumitru Abrudan, Doina Curticăpeanu, Ion Dianu, Al. Duțu, Florin Faifer, Aurelia Florescu, George Ivașcu, I. D. Lăudat, Nicolae Manolescu (în 1990), Stelian Marinescu, Mihai Mănuță, Alexandru Moisiu, Dragoș Morărescu, Eugen Negrici (cu un studiu stilistic fundamental), Daniela Poenaru, Mihai Rădulescu ș.a., între care trebuie inclusă, din Georgia, Fanny Djindjihașvili, cu noutățile din teza ei de doctorat realizată în România, despre *Antim Ivireanul, cărturar umanist* (1982).

Toate contribuțiile cercetătorilor din prima și cea de a doua etapă au constituit „banca de date” din care, selectiv, s-au desprins elementele esențiale pentru întocmirea *Tomosului* de canonizare și hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române de a-l trece, în 1992, deodată cu Sfinții Martiri Brâncoveni, în rândul sfinților Ordodoxiei, pe „Ierarhul Martir Antim Ivireanul”, viața și opera sa devenind valori sacre pentru poporul român și dreptcredincioșii din toată lumea.

Odată cu canonizarea, se poate spune că a început o **a treia etapă (1992 - și în continuare)** a cunoașterii vieții și operei Sfântului Antim Ivireanul, etapă în care **cultul său oficial** a condus, sub adierea Duhului Sfânt și sub oblăduirea patriarhilor Teoctist și Daniel, la câteva realizări deosebite:

- reeditarea în întregime a operei, la editura „Basilica” a Patriarhiei Române, de către arhim. Mihail Stanciu și dl. acad. Gabriel Ștrempel, ca noutate fiind *Scrisorile* de la și către Sfântul Antim Ivireanul;

- ediții critice ale unor lucrări ale Sfântului Antim : *Chipurile Vechiului și Noului Testament* în albumul *Sfântul Antim Ivireanul* de arhim. Sofian Boghiu în 2005, sau *Opere. Didahii*, (ediție 1997, de Gabriel Ștrempel) și *Predici* (ediție 2017, de Pr. Ion Andrei Gh. Țârlescu, după mss. 524 B.A.R., al ediției 1886) sau ale unor lucrări la care și-a adus contribuția, precum *Floarea darurilor* (ediție 1992, de Pandele Olteanu);

- editarea manuscrisului basarabean din 1824, al *Didahiilor*, aflat în arhiva pr. dr. Paul Mihail și prezentat în ediție critică și cu studiu introductiv și note, împreună cu fiica sa, prof. univ. Zamfira Mihail, legatara testamentară [v. vol. Antim Ivireanul, *Predici, Un manuscris inedit din Basarabia, (1824)*, tipărit, în 2017, de Editura Academiei Române și Editura „Istros” a Muzeului Brăilei „Carol I”];

• prezentarea în ediție comentată și de lux a tipăriturilor antimiene [v. vol. Antim Ivireanul, *Opera tipografică*, realizat de arhim. Policarp Chițulescu (coord.), Doru Bădără, Ion Marian Croitoru, Gabriela Dumitrescu, Ioana Feodorov, în 2016, la editura Institutului Cultural Român];

• reeditarea în volum colectiv a unor texte dintre cele mai valoroase dedicate Sfântului Antim, de către Damian P. Bogdan, Pr. Nicolae Șerbănescu, Teodor M. Popescu, Ioan Rămureanu, Eftimie Bărlădeanu, Alexandru Elian, Dumitru Găină, Nicolae Iorga, Grigore Marcu, Stelian Izvoranu, Iorgu D. Ivan (v. vol. *Sfântul Antim Ivireanul – Un ierarh misionar și martir*, Editura „Basilica”, 2016);

• noi și valoroase sinteze asupra vieții și operei Sfântului Antim, realizate de către Dan Horia Mazilu, Mircea Păcurariu, Gianina Picioruș, cu o *nota bene* privind încheierea de către dl. acad. Gabriel Strempele a studiilor sale, prin monografia *Antim Ivireanul*, din 1997, precum și sinteza noilor descoperiri și contribuții ale arhim. Mihail Stanciu, în vol. bilingv *Antim Ivireanul, floare cu străluciri de aur a toată arta cea bună / Anthim the Iberian, flower with golden shine of all good art*, 2018;

• reuniuni anuale, cu caracter național și internațional, consacrate biografiei, operei și actualității Sfântului Antim Ivireanul.

În mod special trebuie menționată, ca o caracteristică aparte a acestei etape, dezvoltarea colaborării între specialiștii români și cei georgieni pentru elucidarea unor aspecte neclare din biografia Sfântului Antim înainte de venirea în Țara Românească și integrarea lui de excepție în programul cultural-spiritual al Bisericii Ortodoxe și al domnitorului Constantin Brâncoveanu.

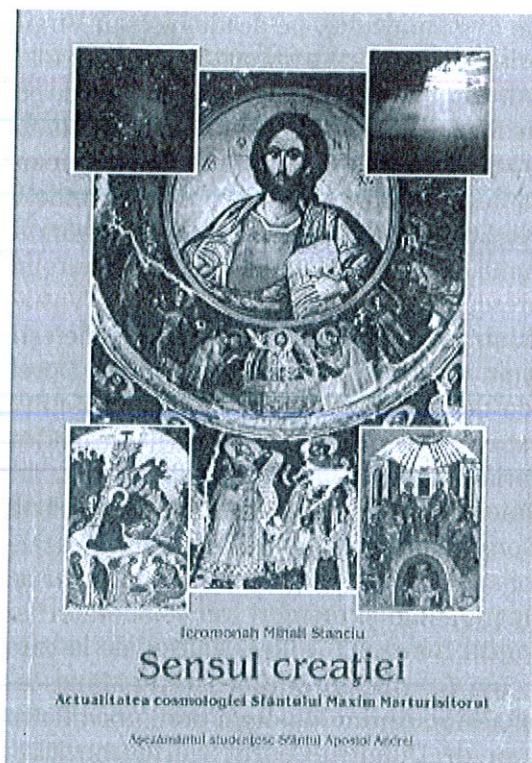
Un cuvânt de prețuire se cuvine și pentru reuniunile anuale realizate, cu prilejul prăznirii anuale, la mănăstirea Antim din București, precum și la Râmnicu-Vâlcea, oraș în care Sfântul Antim Ivireanul a fost episcop, ctitorind aici centrul tipografic ce va fi glorios în secolul al XVIII-lea și în care oraș a fost ales, în anul 1999, drept ocrotitor spiritual, de atunci fiind prăznuit anual la Arhiepiscopia Râmnicului printr-o slujbă arhierescă rezonantă; în același an, 1999, a fost înființat, aici, sub egida Facultății de Litere a Universității din București (prof. univ. Dan Horia Mazilu și Eugen Negrici), Centrul de Studii Medievale și Premoderne „Antim Ivireanul”, care funcționează ca organism specializat la Fundația Culturală „Sfântul Antim Ivireanul”, organizând sesiuni anuale de comunicări, cu concursul multor cercetători valoroși din țară, alături de cercetători din județ, de doctoranzi, masteranzi, studenți și alți tineri. Lucrările membrilor și colaboratorilor Centrului au fost publicate curent în numerele anuale ale revistei de teologie și cultură *Lumina lumii*, iar, apoi, în antologiile de studii, eseuri și articole *Antimiana* I (2004), II (2012), III (2016), având concursul Arhiepiscopiei Râmnicului, al Primăriei Râmnicului, al Bibliotecii Județene „Antim Ivireanul” și al unor ONG-uri locale, toate acestea vădind un climat cultural-spiritual vâlcean tutelat de Sfântul ocrotitor Antim Ivireanul [v., în acest sens, documentarul *Hronic antimian 1991-2016. Repere pe un drum (de 25 de ani) întru „Lumina lumii”*, Rm. Vâlcea, 2016].

Este o sarcină relativ dificilă să enumerăm alfabetic (și ne cerem scuze pentru nedorite omisiuni) pe cercetătorii de seamă ai acestei a treia etape, care, având în frunte pe dl. acad. Gabriel Strempele, decan de vârstă, și pe părintele arhim. Mihail Stanciu, autorul celor mai noi și semnificative descoperiri și co-editor al operei antimiene, au contribuit la cunoașterea și înțelegerea multiplelor aspecte ale vieții și activității Sfântului Antim Ivireanul, în contextul istoric, politic, spiritual și cultural-artistic al epocii sale și într-un orizont comparatist fructuos în posteritate. Între acești cercetători – cadre universitare, specialiști din institute, bibliotecari, arhiviști, artiști, fie clerici sau mireni, vârstnici sau tineri –, menționăm, așadar, în ordine neutră, mai întâi, din planul arhieresc, pe întâistătătorii Bisericii noastre Ortodoxe, patriarhii Teoctist și Daniel, apoi pe mitropoliții Irineu și Nifon, pe arhiepiscopii

Teodosie al Tomisului, Gherasim (+) și Varsanufie ai Râmnicului, pe academicienii Virgil Cândea, Dan Horia Mazilu, Mircea Păcurariu, Gabriel Strempele, pe scriitorii Valeriu Anania, Dumitru Micu, Tudor Nedelcea, Eugen Negrici, Al. Piru, Ion Rotaru, Dan Zamfirescu, pe universitarii I. C. Chițimia, Dinică Ciobotea, Ion Marian Croitoru, Doina Curticăpeanu, Traian Diaconescu, Nicolae V. Dură, Florin Faifer, Ștefan Găitănar, Zamfira Mihail, Ioan Moldoveanu, Alexandru Moraru, Eugen Munteanu, Constantin Nacula, Jan Nicolae, Pande Olteanu, Dumitru Vanca, Cătălina Velculescu, Radu Ștefan Vergotti, Ioan Vicovan, cărora li se adaugă o pleiadă de cercetători consacrați precum Doru Bădără, Ioana Feodorov, Aurelia Florescu, Constantin Mălinaș (+), Dragoș Morărescu (+), Gabriela Nițulescu (+), Vasile Oltean, Victor Petrescu, Dorin Teodorescu (+) ș.a. și, nu în ultimul rând, părinți sufletești precum arhim. Sofian Boghiu, pr. dr. Ioan Dură, pr. dr. Constantin Galeriu, pr. dr. Dorel Man, avva Paul Mihail ș.a.; urmează o pleiadă de mai tineri cercetători din universități, institute, biblioteci, muzee, așezăminte de cult, respectiv: Laura Bădescu, Daniel-Alexandru Bărăcă, Carmen-Maria Bolocan, Alina Camil, Maria Cătănescu, Adina Chirilă, arhim. dr. Policarp Chițulescu, Claudiu Cotan, Alexandra Crăciunescu-Vasilu, Tudor Cristea, Elena Dulgheru, Agnes Erich, Gabriela Gabor, Adriana Gorgos, Alexandra Iorgulescu, Laura Lazăr-Zăvăleanu, Luiza Marinescu, Petruța Măniuș-Coroiu, Lucreția Pătrășcanu, Gianina Picioruș, Marius Vasileanu, Ștefan Zară ș.a., unii dintre aceștia, fiind și membri sau colaboratori ai Centrului de Studii Medievale și Premoderne „Antim Ivireanul” – Rm. Vâlcea, de la care am mai adăuga pe: arhim. Andrei Coroian, pr. dr. Ion Gavrilă, pr. dr. Constantin Mănescu-Hurezi, arhim. Veniamin Micle, pr. Nicolae Moga, arhim. Antim Motorga, prof. univ. Petru Pistol, dr. Doina Pologea, pr. dr. Laurențiu Rădoi, pr. dr. Dumitru-Codruț Scurtu (muzică și teatru), arhim. George Antim Secăreanu, Gamaliel Sima și, cu voia cititorilor, subsemnatul.

VALENȚE ALE CONTRIBUȚIEI RECENTE A ARHIM. MIHAIL STANCIU

Cine este părintele arhimandrit Mihail Stanciu? Târgoviștean de origine, născut la 30 iulie 1972, pe numele de botez Mircea-Adrian, a urmat studiile liceale în orașul natal, între anii 1986-1990, după care, între anii 1990-1995, a fost student la Facultatea de Automatică și Calculatoare a Universității Politehnice din București, în cadrul căreia a fost un performer, fiind apoi angajat ca asistent la Catedra de Calculatoare și funcționând în paralel ca tehnician la Centrul de Calcul al Facultății. Cu alte cuvinte, un inginer specializat în discipline științifice și tehnice moderne de vârf (a realizat în anii 1995-1996 și un master în Automatica sistemelor de calcul), și care va fi fost incitat de la început de „automatica” „sistemelor” de calcul al calendarului arhaic sau antic (solar, lunar), dar mai ales al celui creștin, durabil și azi, realizat, întâi, de către un „călugăr scit”, Dionisie Exiguul (cel mic), la Roma; acesta, considerat drept unul dintre Părinții Bisericii, numărând anii de la nașterea Domnului Iisus Hristos, a implicat în opera sa capitală un sens spiritual atotcuprinzător (al lui Iisus Pantocrator din turla Bisericii!), sens pe care tânărul Mircea-Adrian Stanciu nu l-a aflat în automatică sistemelor moderne de calcul secularizate. Astfel, nesatisfăcut de profilul doar tehnicist al profesiei sale și căutându-și calea către spirit, s-a înscris, în chiar anul obținerii licenței, la o altă facultate, de data aceasta, la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din București, pentru ca, în septembrie 1996 (după un an de catedră și de master la Politehnică), să intre ca frate în mănăstirea Antim din București, unde a aflat și alți oameni de știință retrași în cinul monahal.

Dovedind multă râvnă duhovnicească, a urcat firese treptele monahale, de la tunderea în monahism (având drept nași de călugărie pe părinții Sofian Boghiu și Adrian Făgețeanu), apoi hirotonia ca ierodiacon, după care aceea de ieromonah, toate în același an, 1997, pentru ca, la un an de la absolvirea noii facultăți, în 2001, să fie hirotosit duhovnic la mănăstirea de metanie, Antim, răsplătindu-i-se calitatea efortului de a-și împlini vocația spirituală; în ianuarie 2004 va fi hirotosit drept protosinghel, iar în februarie din același an va fi hirotosit egumen al aceluiași renumit așezământ de cult din București, de unde a desfășurat multiple activități liturgice, catehetice, misionare, filantropice și culturale, în țară și în străinătate.

Teza sa de licență – *Cosmologia Sfântului Maxim Mărturisitorul și actualitatea ei* (îndrumător, pr. prof. univ. dr. Ștefan Buchiu) – ne apare drept semnificativă pentru mobilul interior care l-a determinat să se retragă din mediul laic și pentru ținta pe care și-a propus-o în mediul eclezial: aceea de a înțelege (și

asuma) diferența între „cosmologia autonomă” / antropocentrică, dezvoltată de la Renaștere până azi, și „cosmologia teonomă” / teocentrică, mult mai complexă, edificantă și oportună în toate coordonatele ei, care a fost instituită (în prima parte a secolului al VII-lea) de Sfântul Maxim Mărturisitorul, predecesor substanțial al Sfântului Grigorie Palama (secolul al XIV-lea). Părintele Mihail Stanciu își va publica, în anul următor, 2001, teza de licență, sub titlul *Sensul creației. Actualitatea cosmologiei Sfântului Maxim Mărturisitorul*, a cărei problematică (evidentă din titlu) este tratată în următoarele capitole: I. Concepția despre lume; II. Viața și opera Sfântului Maxim Mărturisitorul; III. Cosmologia Sfântului Maxim Mărturisitorul; IV. Cosmologia în Ortodoxie și (în) Occident; V. Concluzii. Remarcabilă este, încă din această primă lucrare importantă a părintelui Mihail Stanciu, pe lângă deplina asimilare a dogmei ortodoxe (strict necesară pentru dialogul interconfesional), puterea de sinteză și de expresivitate în legătură cu subiectul abordat, la care subtextul polemic adaugă un spor de interes și atractivitate. Astfel, referindu-se la „grava eroare” comisă de Adunarea Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, de la Canberra (1991), care „a eliminat pe Dumnezeu din creația văzută, pentru a-l izola într-o transcendență inaccesibilă” (pr. prof. univ. Dumitru Popescu), părintele Mihail Stanciu notează: „În această concepție, Dumnezeu – dacă ar exista – ar fi creat lumea, dar apoi oricum s-a înstrăinat de ea (...) Alimentându-și astfel fuga de Dumnezeu și propria mândrie, omul a luat locul lui Dumnezeu pe pământ, încercând să domine lumea prin știință și tehnologie”. Dar: „... omul secularizat a obținut cu ajutorul tehnicii o oarecare putere asupra lumii materiale exterioare, dar și-a pierdut busola spirituală și sensul vieții, devenind prizonierul patimilor interioare și al unui nihilism fără ieșire din lumea vidată de prezența lui Dumnezeu” (p. 134). Dimpotrivă, deducem, părintele Mihail Stanciu, venind din lumea științei și tehnologiei, și-a fost găsit „busola spirituală” care i-a arătat „sensul vieții”, pentru a se feri de „plăcerile egoiste și calculele economice”, de „consumismul occidental de azi” (străbătător și către noi), de „manipularea prin mass-media” aservită unor interese oculte nocive, în așa-zisa nouă eră (*New Age*) pretins post-

creștină și, mai exact, anticreștină. S-a cantonat cu simțirea, cu gândul și fapta în lumea Proniei divine, a teologiei ortodoxe care, în esență, afirmă că „Dumnezeu a creat lumea potrivit cu planul Său etern și o susține în existență neîncetat prin energiile Sale necreate, mișcând rațiunea naturală din fiecare făptură spre împlinirea scopului ei”; scop propriu, care, prin aportul intrinsec și subtil al energiilor necreate și al Duhului Sfânt înnoitor, devine concordant cu acela al Domnului Pantocrator „de a conduce creația spre cerul nou și pământul nou al Împărăției lui Dumnezeu” (p. 135). Această viziune, explicată îndeaproape de către Sfântul Maxim Mărturisitorul – prin insistența de a sublinia, nu retragerea din lume a lui Dumnezeu (ca un *Deus otiosus*), ci, dimpotrivă, prezența continuă în viața făpturilor, prin energiile necreate și Duhul Sfânt a Dumnezeului viu –, îl conduce pe părintele Mihail să întrevadă, în perspectiva finală, că: „Evenimentul eshatologic, Parusia Domnului Hristos, ca sfârșit al timpului, nu poate fi înțeles altfel decât ca înnoirea lumii în Duhul Sfânt, ca Cincizecimea universală, când întreaga creație va deveni un Tabor generalizat” (p. 135). În această devenire se confirmă – ca „principal fundament al cosmologiei teonome ortodoxe” – „comuniunea supremă a Sfintei Treimi Dumnezeiești, care se reflectă și în creație” (p. 135), „iubirea intratrinitară divină”, exemplară și modelatoare, umplând „totul de lumină și sens”. De aceea, dorința autorului de a se trece de la concepția cosmologică antropocentrică, strict rațională și disociativă, la aceea teocentrică, asociativă, în care rațiunea se împletește cu afecțiunea, iar faptele interacționează după modelul perihorezei divine treimice: „Dacă în concepția autonomă despre lume lucrurile sunt privite ca entități separate, care se leagă prin relații doar exterioare, în concepția teonomă, după expresia Sfântului Maxim Mărturisitorul, creația este întemeiată ca o comuniune dinamică și reciprocă a făpturilor, care, deși sunt distincte, sunt unite armonic în aceeași mișcare a unificării tuturor cărmuită de Logosul divin (...). Toate lucrurile sunt legate unele de altele și sunt aduse în existență unele pentru altele, într-o minunată înlanțuire rațională. Fiecare lucru își are astfel un rol precis în armonia întregului cosmos condus de Logosul Dumnezeiesc” (p. 136).

În virtutea acestui angrenaj de roleri, cosmic și armonice, instituit prin prezența continuă a Dumnezeului viu în fiecare făptură, și părintele Mihail Stanciu și-a asumat un propriu rost duhovnicesc, manifestat, deopotrivă cu slujirea monahală curentă, prin elaborarea de variate lucrări teologice, de la cele catehetice la cele de cercetare științifică, elevând în creație culturală cutuma monastică *ora et labora*. Odată asimiliat principiul cosmologic privind inter-relațiile funciare dintre ființele create, între ele și între ele și energiile necreate prin care Dumnezeu este prezent în viața lor neconținut, desigur că părintele Mihail Stanciu a căutat să-l aplice în activitatea sa, dedicându-și mult timp interacțiunii cu semenul, fiind preocupat de frământările omului de azi, pentru a-l feri de cunoașterea și trăirea fără Dumnezeu, a-l aduce către Cel ce este Calea, Adevărul și Viața și a-l susține în urcușul duhovnicesc. (Amintim volumul *De ce caută omul contemporan semne, minuni și vindecări paranormale*, 2004, scris împreună cu părintele Adrian Făgețeanu, dar și catehezele iconografice sub titlul *Mărturiile Icoanei*, 2009-2011, în șase broșuri dedicate praznicelor împărătești și icoanelor lor erminice). În același scop, va căuta modele de oameni de știință, cultură și artă și oameni ai Bisericii, uniți întru cinstirea dimpreună a Celor Sfinte și va afla aceste modele în chiar tradiția mănăstirii sale de metanie, în cadrul Mișcării spirituale „Rugul Aprins”, din ai cărei membri încă viețuiau alături Părinții Sofian Boghiu și Adrian Făgețeanu, al căror fiu duhovnicesc se consideră. (Menționăm prefața la vol. Mihail Rădulescu, *Rugul Aprins de la mănăstirea Antim la Aiud*, 2009 și eseul *Părintele Sofian – iconarul sufletelor noastre*, publicat în vol. *Un iconar de suflete – Părintele Sofian Boghiu, Mărturii*, 2009, 2017, volum îngrijit în colaborare; la aceste texte se adaugă numeroase comunicări, conferințe, interviuri ș.a. publicate în presă). Dar mai ales Sfântul Antim Ivireanul, mitropolitul-ctitor al mănăstirii Antim și martir al neamului românesc va fi modelul uman și sacral căruia i se va

dedica părintele Mihail Stanciu, preluând „ștafeta” de la editorul și monograful referențial, academicianul Gabriel Strempele.

A făcut aceasta cu sentimentul datoriei și al devoțiunii față de ctitorul mănăstirii sale de metanie, în care, la un moment dat (2004), a fost ales ca egumen și s-a confruntat cu necesitatea morală de a respecta în fapte prevederile din *hrisovul arhieresc* și din *testamentul* ctitoricesc din anii construcției (1713 – 1715), acum, după '89, când a răsărit libertatea credinței și s-a cultivat normalitatea de a vieții creștinește. Deloc întâmplător, cursul pregătit de limba greacă, urmat, în răstimpul octombrie 2000 – iunie 2001, la Facultatea de Filologie a Universității „Aristotel” din Tesalonic (Grecia), îi va fi folosit nu numai pentru a-l putea citi în original pe Sfântul Maxim Mărturisitorul, ci și pentru a cunoaște la fața locului lumea în care au trăit, s-au format și au scris Sfinții Părinți ai Bisericii, ca și aceea în care a trăit un timp și i-a asimilat valorile monahul cărturar Antim din Iveria. În aceeași măsură, orizonturile cunoașterii de către părintele Mihail Stanciu a lumii Ortodoxiei – în fostul Bizanț, ca și în „Bizanțul după Bizanț” (N. Iorga), la noi – se vor extinde și adânci, incluzând și Caucazul de Nord, respectiv Georgia, țara natală a ierarhului Antim și a prietenului student teolog de acum Alexis Kshutashvili-Lensky (viețuitor în mănăstirea Antim, dedicat și el marelui mitropolit). În Georgia va prezenta părintele Mihail Stanciu, la conferința cu tema „Georgia și Europa – dialog filozofic și cultural” (Tbilisi, 2008), expozeul *Sfântul Antim Ivireanul – factor de unitate între creștini și popoare*, temă ce va constitui lait-motivul multor altor comunicări ulterioare și premisa de la care a pornit, în noiembrie 2010, cursuri doctorale la aceeași universitate din Tesalonic, sfârșite în decembrie 2017, cu teza de doctorat intitulată (în românește) *Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul, mitropolitul Țării Românești (1708-1716). Viața, activitatea și importanța lui în lumea ortodoxă* (îndrumător fiind prof. Eleni Oikonomu).

Pe parcursul acestei perioade de activitate științifică intensă, în răstimpul căreia a revenit curent în țară la praznicele împărătești, la hramul mănăstirii Antim, la reuniunii culturale-spirituale, părintele Mihail Stanciu (din anul 2008, arhimandrit, hirotosit de Patriarhul Daniel) și-a organizat preocupările în câteva direcții de bază, între care:

- păstrarea legăturii cu fiii duhovnicești și enoriașii apropiați, pentru continuarea urcușului duhovnicesc împreună;

- cercetare științifică în România – la biblioteci și arhive din București, Iași, Rm. Vâlcea, Brașov și mănăstiri –, precum și în străinătate, respectiv, în Grecia – la biblioteci din Atena, Tesaloniki, Rethimno, Schitul Prodromu (Muntele Athos), în Georgia, în Franța, Belgia și la mănăstirea Sfânta Ecaterina (Muntele Sinai), arealul acesta fiind continuat și extins și în prezent;

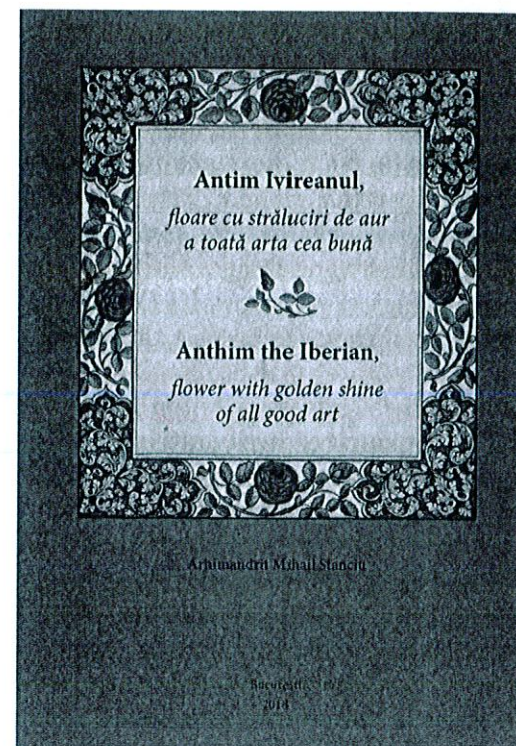
- reeditarea operelor Sfântului Antim Ivireanul, împreună cu academicianul Gabriel Strempele, (autorul edițiilor critice din 1962 și 1942 și al monografiei din 1997), la editura „Basilica” a Patriarhiei Române, care a tipărit: *Didahii* (în 2010, 2016), *Scriveri* (2011, 2016) și *Scrisori* (2014, 2016, 2017), la fiecare dintre aceste volume (în ediții succesive) semnând studiile introductive, anume:

- *Sfântul Antim Ivireanul – păstor al Bisericii și întemeietor al limbii liturgice românești;*

- *Sfântul Antim Ivireanul – comoară de erudiție teologică și sensibilitate literară;*

- *Sfântul Antim Ivireanul – promotor al Ortodoxiei și al culturii românești;*

- publicarea de studii, articole și comunicări în reviste de profil: „Ortodoxia” a Patriarhiei Române, „Lumina lumii” a Fundației Culturale „Sfântul Antim Ivireanul” – Rm. Vâlcea, „Sfinții Ortodoxiei” – București, în ziarul „Lumina” – București, precum și în volume colective (*Misiune, spiritualitate, cultură* – Târgoviște, 2016; *Antimiana* II, 2012 și III, 2016 – la Rm. Vâlcea).

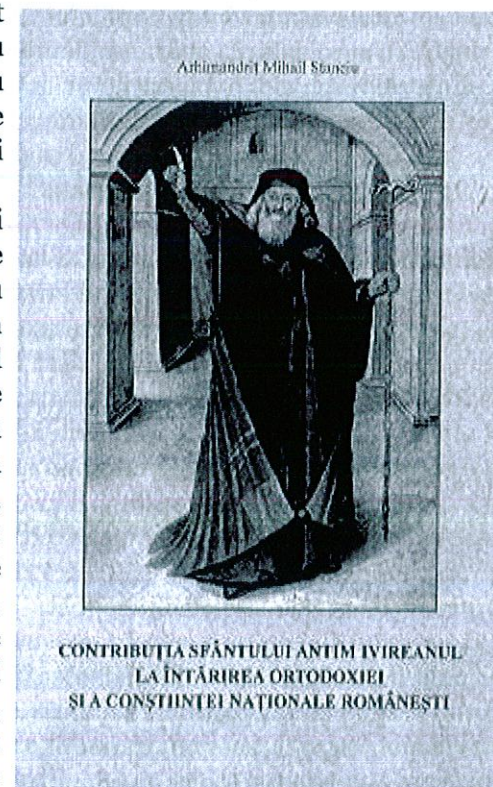
- susținerea de comunicări, expozeuri sau conferințe despre Sfântul Antim Ivireanul în România – la București (2010, 2011, 2014, 2016, 2017), Râmnicu-Vâlcea, oraș care și l-a ales pe Sfântul Antim Ivireanul drept ocrotitor spiritual, după ce a fost aici episcop și ctitorul tiparului râmnician (1999, 2000, 2012, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018), la Târgoviște (2016) și Ploiești (2016) – precum și în străinătate, la Namur – Belgia (2016), la biserica Saint-Sulpice din Paris – Franța (2016), la Tesaloniki – Grecia (2017) și la Tbilisi (2014, 2017). Pe alte teme, îndeosebi aceea a *Rugului Aprins* de la mănăstirea Antim și aceea a martirilor din închisorile comuniste, va conferența, de asemenea, în țară, dar și în străinătate (Chicago – SUA, Lisabona – Portugalia, Luthon – Anglia ș.a.)

- publicarea de sinteze tematice personale, în volume proprii: *Antim Ivireanul, floare cu străluciri de aur a toată arta cea bună / Anthim the Iberian, flower with golden shine of all good art* (ediție bilingvă) și *Contribuția Sfântului Antim Ivireanul la întărirea Ortodoxiei și a conștiinței naționale românești* – ambele, tipărite la Casa de

Editură și Librărie „Nicolae Bălcescu”, București, în anul 2018.

În asemenea bogată, complexă și fructuoasă activitate (de devoțiune), în care, cunoscând îndeaproape și asimilând în profunzime modelul de ostaș al Domnului (*miles Christi*) al Sfântului Antim Ivireanul, s-a modelat pe sine, părintele arhimandrit Mihail Stanciu este și protagonistul unor descoperiri recente, cu noi certitudini, dar și noi ipoteze privind viața de dinainte de a veni în Țara Românească a ierarhului de aleasă pomenire. Astfel:

- confirmând, ca și Fanny Djindjihașvili și Gabriel Strempele, originea georgiană (afirmată și de Antim în multiple rânduri), părintele Mihail Stanciu a adus din Georgia (din unele documente, ca și din tradiția locală veche) informații mai certe privind data nașterii (**1940-1950**), localitatea natală: **Ude** (din sudul Georgiei, regiunea Mesheti din provincia Samtskhe, numită de turci și Gurdjistan, „Țara sclavilor”, pe care chiar o stăpâneau în acea vreme, sub numele de vilaetul Çildir), numele familiei: **Hurtside**, de veche condiție aristocrată, în care tânărul Andrei a dobândit o „educație intelectuală, tehnică și artistică” și o cultură deosebită – ceea ce a făcut din el, la numai 16 ani, în mod involuntar și dramatic, o țintă specială pentru hoții (georgieni, din Daghestan) de robi tineri, vânduți turcilor la târgul de sclavi din, apropiată, valea Vardzia sau

de la Istanbul, via Crimeea (cum arătase și Fanny Djindjihașvili); astfel se confirmă afirmația lui Mihai Iștvanovici, ipodiatonul tipograf al *Molitvenicului* de la Râmnic (1706), în prefața căruii asocia acest rapt cu cel biblic: *Precum oarecând, din purtarea grijii dumnezeiești, prea frumosul Iosif, prin vinderea fraților lui, ismailitenilor, înstreinat au fost de părinți și de țara lui în pământul Eghiptului... Așa acea purtare de grijă dumnezeiască, și pre iubirea ta de Dumnezeu, ca pre un mărgăritariu scump, legat cu aur, întru vindere oarecând fiind prețuit, și din țara ta scos, și în partea locurilor noastre adus și nemerit... .* Deci – interpretează părintele Mihail Stanciu –, mai întâi a fost vândut, apoi scos din țară, ceea ce ne confirmă că nu turcii l-au răpit din mijlocul familiei, ci vânzătorii lui (locali), iar turcii (cumpărători) l-au preluat și l-au dus departe de casa părintească, ca să-l „prețuiască” (valorifice) mai bine printr-o nouă tranzacție (vânzare-cumpărare) mai profitabilă într-un oraș mai mare din imperiul otoman. „Robia, însă (despre care scrisese și Anton Maria del Chiaro – n.n., I. St. L.), nu l-a dezarmat, ci l-a întărit și (pentru că avea „rare talente” – n.n., apud del Chiaro) l-a îmbogățit, precum (pe) Iosif cel de demult” – iar „aceasta a fost din purtarea de grijă a lui Dumnezeu” (cf. „Considerații despre originea Sfântului Antim Ivireanul”, în *Ortodoxia*, nr. 3/2012 (pp 159-168; **idem**, „Câteva lămuriri referitoare la originea Sfântului Antim Ivireanul”, în: *Antimiana*, III, 2016, pp 36-45).

• traducerea și publicarea, în volumul inedit de *Scrisori* (2014) de la și către Sfântul Antim Ivireanul, a *Scrisorii patriarhului Hrisant al Ierusalimului către domnul Iannaki, paharnic al Țării Românești, din decembrie 1709* (v. p. 83-105), document aflat în arhiva de scrisori a Metocului Sfântului Mormânt din Constantinopol, sub nr. 55 în Dosarul M. II. T. Nr. 239 (cu titlul *Vechi scrisori ale diferiților patriarhi ai Ierusalimului de la vestitul Nectarie până la vestitul Chiril*), descoperit și tipărit în grecește prima dată de către Pinelopi Stathi, în vol. *Hrisant Notara, patriarhul Ierusalimului – precursor al iluminismului neolen*, Atena, 1999, pp. 297-305. Importanța acestui document este, în privința Sfântului Antim Ivireanul, multiplă, primul comentariu la noi fiind acela al părintelui Mihail Stanciu. Astfel:

– Relevă, mai întâi, conflictul dintre Antim și Hrisant Notara, în care mitropolitul Ungrovlahiei, apărând demnitatea Bisericii strămoșești, ceruse ca, la finalul Liturghiei, în bisericile și mănăstirile românești închinat Sfântului Mormânt, să fie pomenit Întâistătătorul român, întrucât pomenindu-se doar patriarhul Ierusalimului (în baza unei tradiții recente, din secolul al XVI-lea, dar nu a canonului vechi), se forța dependența locașului de cult numai de ierarhia ierusalimiteană pe pământul Bisericii Ungrovlahiei; în sprijinul său, Mitropolitul Antim scrisese și patriarhului ecumenic, ceea ce Hrisant Notara, cărturar luminat, dar vanitos și lacom, nu i-a iertat și s-a străduit să-l denigreze până la sfârșitul vieții. Tot ce va spune ulterior în scrisoare este important pentru amănuntele biografice pe care le comunică, dar va fi îmbrăcat în haina criticii, calomniei și minciunii, împroșcând cu venin personalitatea cărturarului tipograf și ierarh care „a sprijinit atât de mult Ortodoxia în întreg Răsăritul creștin”.

– Relevă faptul că „Kyr Antim” a fost „(răs)cumpărat” de la turci „cu bani de la Sfântul Mormânt”, „primindu-și libertatea de la răposatul [Dosithei]”, „scriind noi [Hrisant] scrisoarea de iertare” (care consfințește trecerea fostului rob de la religia islamică, la care va fi fost silit să treacă de la ortodoxia părinților lui, din nou la ortodoxie). Se arată astfel că mitropolitul de acum fusese „rob în tinerețe” (cf. și Anton Maria del Chiaro), că a fost (răs)cumpărat de Patriarhul Ierusalimului Dosithei, care îl eliberase din robie și îl trecea în cinul monahal, în baza „scrisorii de iertare”. Astfel – precizează părintele Mihail – „cel eliberat putea deveni rob al lui Hristos și lucrător în ogorul Bisericii (Canonul 4 de la Sinodul al IV-lea Ecumenic: „în mănăstiri să nu se primească niciun sclav (rob) pentru a se face monah, fără învoirea stăpânului

său”)” (*Scrisori*, 2015, p. 96). Așadar, între Hrisant și Antim (care atunci a primit acest nume) au fost la început relații apropiate (nu întâmplător, în scrisori ale sale către Hrisant, Antim i se adresează ades la persoana a II-a singular); Hrisant, însă, pretindea lui Antim, care făcuse deja mari servicii culturale Ortodoxiei și lui Dosithei, o recunoștință (din nou) înrobitoare – ceea ce mitropolitul țării care sprijinea financiar Patriarhia Ierusalimului nu putea accepta (cel mai recent afront față de Hrisant fusese refuzul de a închina Sfântului Mormânt mănăstirea Snagov, pe care Antim, ca egumen, o adusese la o stare înfloritoare). De aceea, Hrisant va utiliza toate mijloacele defăimării și calomniei și va fi în spatele zavistnicilor care îl vor pârî pe Antim la domnitorul Brâncoveanu și vor altera armonia colaborării dintre aceștia, binefăcătoare țării și Ortodoxiei.

– Informează pe tânărul sfetnic al domnitorului (care îi va fi acestuia ginere, suferind și el martiriul din 1714 la Istanbul) că Antim „a fost egumen la Cetățuia, la Iași” – ceea ce se va confirma mai recent (v. Ioan Caproșu, *Documente referitoare la istoria orașului Iași*, vol. II. *Acte interne (1661-1690)*, Iași, Ed. Dosofoei, 2000, p. 580, doc. nr. 658), pentru o probabilă perioadă 1686-1689, și va explica faptul, sesizat, în 1886, de către episcopul Melhisedec, anume că, în primele tipărituri bucureștene ale lui Antim ieromonahul („din Ivir”), apar o serie de moldovenisme ce au suscitât o seamă de supoziții ori ipoteze. Faptul că, înainte de a veni în Țara Românească, Antim a fost mai întâi în Moldova este, de acum, invederat, dar, cum spune părintele Mihail, „când a devenit egumen al mănăstirii Cetățuia nu știm precis”. Poate că patriarhul Dosithei al Ierusalimului, într-o mai lungă călătorie în Răsărit până la Moscova, în anul 1682, l-a luat cu el și pe Antim, pentru ușurința de a vorbi limbile „greacă, turcă și arabă” (M. Stanciu), iar în această călătorie a participat în acel an, la mănăstirea Cetățuia, „la inaugurarea primei tipografii grecești din Moldova”, cu care prilej l-ar fi putut lăsa pe Antim aici, pentru a-și însuși meșteșugul tiparului. Aceasta este, încă, supoziție, întrucât o altă mărturie (înscrisă de un cercetător ucrainian, Teofil Rendiuk) înclină spre a-l considera pe Antim, un timp, tot în 1682, ca viețuitor la Pecerskaia Lavra în Kiev, unde „a început să învețe limba slavonă, arta tipografiei și a miniaturii”, ipoteză pe care tinde să o valideze și profesorul Radu Ștefan Vergatti (în articolul „Tinerețea și formația Sfântului Antim Ivireanul”, în: *Lumina lumii*, Rm. Vâlcea, XXVI, 2017, nr. 26, p. 63); profesorul Vergatti crede totodată că, la insistențele lui Dosithei, Antim ar fi ajuns la Cetățuia „cândva între 1682-1684”, deoarece, cunoscând „bine limba mediogreacă”, putea face „diortosirea textului” în modul corespunzător. Fapt este, cum subliniază părintele Mihail Stanciu, că, în 1682, la mănăstirea Cetățuia, era egumen părintele Macarie, întâlnit acolo și într-un document din 7 februarie 1685, acest ieromonah Macarie fiind – avansează o ipoteză părintele Mihail – „duhovnicul lui Antim și călăuzitorul lui în asimilarea limbilor română și slavonă”, numele lui fiind înscris în pomelnicul lui Antim din *Așezământul* mănăstirii ctitorite de el în București (alături de părinții săi trupești, Ioan și Maria, și de mitropolitul valah Teodosie). Așadar, odată cu confirmarea prezenței, pentru un timp, în Moldova, părintele Mihail Stanciu este tentat să dezlege și taina celui ieromonah Macarie din pomelnicul lui Antim (v. Mihail Stanciu, „Descoperiri recente referitoare la venirea Sfântului Antim Ivireanul în Țările Române”, în: *Ortodoxia*, nr. 1/2004, pp. 132-142; **ibidem**, în *Antimiana*, III, 2016, pp. 46-58). Tot părintele Mihail Stanciu, însă, coroborând și alte informații, crede că robul Andrei, numai în vara anului 1685, ar fi fost răscumpărat, apoi întâlnit de către Dosithei, tuns în monahism (sub numele nou de Antim) la mănăstirea Sfântului Mormânt (ca mănăstire de metanie

pentru el), după care tot patriarhul Dosithei l-a hirotonit ieromonah, luându-l, pentru scurtă vreme, la sediul de la Constantinopol al Patriarhiei sale, pentru ca, în primăvara anului 1686, să îl aducă la mănăstirea Cetățuia din Iași, ca să învețe tiparul, la tiparnița grecească de aici. (v. Mihail Stanciu, *Antim Ivireanul, floare cu străluciri de aur a toată arta cea bună / Anthim the Iberian, flower with golden shine of all good art*, București, 2018, p. 16-17); în această ipoteză, perioada de ședere a lui Antim Ivireanul, în Moldova, la mănăstirea Cetățuia, se reduce la intervalul 1686-1689;

Scrisoarea lui Hrisant, tradusă și publicată de părintele Mihail Stanciu face deplină lumină și în privința locului unde și-a însușit Antim tehnica și arta tiparului și de la cine, atunci când afirmă că, „prin voința răposatului stăpân (Dosithei, decedat în 1707 – n.n., I. St. L.), am vorbit cu Kyr Mitrofan, episcopul Buzăului, să îl învețe (pe Antim – n.n., I. St. L.) tipografia, târguindu-se (Mitrofan) să îi plătim și două sute de groși”. Aceasta se va fi întâmplat, apreciază părintele Mihail Stanciu, „în jurul anilor 1690”, când „Antim a fost adus de patriarhul Dosithei (din Moldova – n.n.) la București. Așadar, la mănăstirea Cetățuia, Antim va fi învățat tiparul „la modul elementar” și îl va desăvârși la București, sub îndrumarea lui Mitrofan, care, în 1686, pleca de la Iași în Țara Românească, punându-se în slujba lui Șerban Cantacuzino pentru diortosirea și tipărirea *Bibliei* de la București (1688). În 1691, după un an de ucenicie la Mitrofan, Antim va fi în stare să realizeze prima lui tipăritură în tipografia Mitropoliei;

Tot părintele Mihail Stanciu repune în atenție un document publicat de către cercetătorul Toma G. Bulat, în articolul „Daniile lui Constantin Brâncoveanu pentru Orientul Ortodox” (în revista *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 9-10/1964, p. 932), în care, pentru administrarea unui așezământ de cult prahovean donat către Dosithei al Ierusalimului, este desemnat de către domnitor „Antim egumenul de la mănăstirea Sfântul Sava” din București, „pe seama lui și a Sfântului Mormânt”. Din acest document deduce părintele Mihail Stanciu că Antim, venind la București, nu doar a fost închinoviat la mănăstirea Sfântul Sava, ci chiar, ieromonah fiind, „a devenit și egumen al acestei faimoase mănăstiri, închinată Sfântului Mormânt”. (v. Mihail Stanciu, *Antim, floare cu străluciri de aur ...*, 2018, p. 20-21). Cu această interpretare, se face lumină și asupra condiției monahale a Sfântului Antim în perioada bucureșteană din 1690 până în 1694 (mai vechea supoziție prevedea că Antim ar fi fost închinoviat la Mitropolie, de către un – necunoscut – egumen Macarie).

Tot din Scrisoarea lui Hrisant din 1709 se deduce că, în 1694, când Antim este trimis și ales egumen la mănăstirea Snagov, cu o tipografie domnească dăruită de către domnitorul Constantin Brâncoveanu, el iese de sub jurisdicția Sfântului Mormânt, ceea ce ne lămurește acum acuzele lui Hrisant că Antim „a plecat de la metania lui”, „a dezertat de la Sfântul Mormânt”. Momentul acesta este deosebit de însemnat, pentru că, satisfacând, desigur, și interesul domnitorului Brâncoveanu și îndemnul mitropolitului Teodosie, Antim, socotit de ierarhii români (Mitrofan, Damaschin, Ilarion) drept „omul grecilor”, a găsit cu cale să slujească patria adoptivă, trecând sub jurisdicția Bisericii Ungrovlahiei, de aceea nu va înceta să-l numească pe domnitorul Constantin Brâncoveanu „binefăcătorul meu”, iar pe mitropolitul Teodosie, părintele său sufletesc (înscris și în pomelnicul de la mănăstirea Antim).

Toate cele prezentate mai sus vădese din plin valențele contribuțiilor recente în antimologie ale părintelui Mihail Stanciu, care, înaintând în cercetare, și-a pus mereu întrebări, a configurat supoziții și ipoteze, ajungând să clarifice (chiar dacă nu în întregime, încă) principalele momente însemnate ale perioadei din biografia Sfântului Antim Ivireanul, de dinainte de venirea în Țara Românească și punerea în serviciul Bisericii Ortodoxe Române.

ABSTRACT

IOAN ST. LAZĂR, *Stages in researching the life and work of Saint Anthim the Iberian and the recent contribution of archim. Mihail Stanciu*

The article is an inventory of the researches of the life and works of Saint Anthim the Iberian in the Romanian culture, emphasizing the research undertaken by the archimandrite Mihail Stanciu. Archimandrite Mihail Stanciu, in collaboration with Gabriel Stanciu, brought some clarifications on St. Anthim's date and place of birth, as well as his education, and was responsible for translating and publishing an original volume of Letters, pointing out (even if not entirely, yet) the main moments of Saint Anthim's biography from the period before his arrival in Wallachia and before placing himself in the service of the Romanian Orthodox Church.

KEYWORDS: *Anthim the Iberian, archim. Mihail Stanciu, Gabriel Strempele, volume of Letters, the life and work of Saint Antim*

